

Nepakeliamas šiuolaikinės tėvystės lengvumas

Pedagogė: šiuolaikinė tėvystė – daugiausiai streso keliantis darbas. Kaip to išvengti?

Geniali Milano Kunderos frazė „nepakeliamas būties lengvumas“, kerinti minties gyliu ir paradoksalumu, prašyte prašosi būti pavartojama, kai kabame apie šiuolaikinę tėvystę, kurioje tiek daug meilės ir nuostabos, nuovargio ir įtampos, įsipareigojimo ir atsakomybės, pasididžiavimo ir savimiaršos. Su mokyklos „Saulės gojus“ vadove Laima Sirutienė kalbamės, ar lengva šiandien būti tėvais? Ir ko tėvystėje daugiau: nepakeliamumo ar lengvumo?

– Dažnai iš garbingo amžiaus žmonių lūpų girdime: „Bepigu dabartiniams tėvams auginti vaikus: sauskelnės, mišinukai, tepaliukai – jokio vargo su vystyklais, nesibaigiančiais skalbimais, košelių virimais.“ Kiek tame esama tiesos? Ar tikrai šiandien vaikus auginti lengviau?

– Taip, išties, gali atrodyti, kad šiandien vaikus auginti lengva: parduotuvių lentynos lūžta nuo įvairiausių prekių vaikams pasiūlos, pamokymais ir atsakymais į tėvams kylančius klausimus knibžda internetas, knygynai ir net prekybos centrai pilni tėvams skirtų knygų bei žurnalų. Bet taip atrodo tik iš pirmo žvilgsnio. Šiandien pripažįstama, kad tėvystė yra „daugiausiai streso keliantis darbas“, nes vaikus auginančias šeimas užgriūva lavina iššūkių: visuomenės spaudimas, padidėjusi finansinė našta, nežinomybė ir nerimas dėl vaikų ateities, itin išaugę sau keliami lūkesčiai, asmeninių poreikių mažėjimas, nuolatinis nuovargis, kaltės jausmas ir kt. tėvystės „palydovai“.

JAV psichologų asociacijos duomenys rodo, kad dėl šių priežasčių daugiau nei 20 proc. vaikus auginančių suaugusiųjų patiria tėvų perdegimo sindromą. Manau, kad Lietuvoje panaši situacija. –

Pakalbėkim apie visuomenės spaudimą. Argi visuomenė nėra suinteresuotas užsakovas, iš praktinės perspektyvos žvelgiantis į augančią ateities kūrėjų kartą, kuri paveldės tai, ką ji, visuomenė, šiandien jau yra sukūrusi? Juk visuomenės spaudimas atspindi vyraujančių vertybių išsaugojimo poreikį.

– Visuomenė visada aiškiai formulavo savo prioritetus, kuriuos stengdavosi atliepti tėvai. Tačiau tokio aplinkos spaudimo, kokį patiria šiuolaikiniai tėvai, istorijoje dar nebūta. Jei anksčiau „užsakymas“ tėvams buvo užauginti vaiką tiesiog „doru žmogumi“, tai ties 2000-taisias to jau pasidarė per maža. Įvyko vertybinis lūžis: vaikas tapo šeimos prestižo atspindžiu. Kai tai nutiko, tėvus užgriuvo milžiniška opinijos našta. Tai ėmė daryti įtaką šeimos gyvenimui: iš vienos pusės – jį ėmė reguliuoti įvairūs teisės aktai, reglamentai ir kt., iš kitos – tėvai tarsi tapo neįgalintais, todėl juos imta intensyviai mokyti, kaip auginti vaikus. Tėvystė ir vaikystė tapo rimtais mokslo objektais ir itin geidžiamais verslo taikiniais. Kokie tokio galingo spaudimo rezultatai? Perdėtas vaikų saugumo siekis, iki šiol nematyto lygio vaikų lavinimo profesionalizavimas, formaliojo ugdymo pradžios ankstinimas (beje, prieštaraujant neuromokslininkų rekomendacijoms), korepetitoravimo bumai, aukštojo mokslo pervertinimas ir galiausiai – ženkliai išaugusi vaikų auginimo kaina.

– Turbūt nieko keisto, kad vaikų auginimas darosi vis brangesnis. Veikia infliacijos dėsnis, rinka nuolat siūlo vis kokybiškesnių produktų, kurie ir kainuoja brangiau: naujesnes ir modernesnes vaikų priežiūrą lengvinančias priemones bei įrenginius, inovatyvesnius lavinamuosius žaislus bei žaidimus, patogesnius, rūbus, pilnavertiškesnį maistą ir kt.

– Prieš penketą metų „Swedbank“ ir Lietuvos socialinių tyrimų centras atliko tyrimus, kuriais nustatė, kad Lietuvoje užauginti vaiką nuo gimimo iki išleistuvių mokykloje kainuoja nuo 40 000 Eur (žemiausia riba) iki 90 000 Eur (viršutinė riba). Tai gerokai pigiau nei JAV, Jungtinėje Karalystėje, Švedijoje ar Kanadoje, tačiau brangiau nei Čekijoje, Estijoje ar Latvijoje. Mes vaikų auginimo kaštai (14,5 proc. asmeniui tenkančio BVP) lenkiame ES vidurkį (11 proc.). O jie apima tik būtinausias išlaidas: maistas, rūbai, avalynė, vaistai, transportas, minimumas žaislų, žaidimų ir knygų. Paskaičiuota, kad vaikui gimus šeimos pajamos mažėja, bet 20 proc. išauga išlaidos ir kasmet didėja maždaug 4 proc. Kai vaikas pradeda studijas, tėvus užplūsta dar viena finansinių išlaidų banga: finansų analitikų skaičiavimais ketverių metų vaiko studijos Vilniuje tėvams atsieina nuo 10 iki 14 tūkst. eurų ir dar papildomus 6 – 14 tūkst. eurų mokesčių už mokslą.

– Betgi tėvų noras suteikti savo vaikams kuo geresnį startą gyvenimui – palankias augimo sąlygas, turiningą laisvalaikį, kokybišką ugdymą, gerą išsilavinimą – labai natūralus.

– Taip, bet tas noras niekada nekainavo tiek daug pastangų, pinigų ir laiko. Paskaičiuota, kad per pastaruosius trisdešimt metų vaikų ugdymo kaštai padidėjo apie 150 kartų! Paskutinįjį praėjusio amžiaus dešimtmetį „pajudėjo“ iki tol nematytas vaikų ugdymo profesionalizavimas ir ankstinimas. Dainuoti, piešti, šokti, net žaisti vaikai ėmė mokytis įvairiose mokyklėlėse ir studijose, kuriose viso to juos nuo ankstyvos vaikystės moko atitinkamos srities, dažnai labai aukšto lygio profesionalai. Vėliau mokiniu tapęs vaikas įsisuka korepetitoriaavimo rate. Jei prieš trisdešimt metų pas korepetitorius dažniausiai lankėsi į aukštąją mokyklą norintys stoti dvyliktokai, prieš gerą dešimtmetį – vyresniųjų klasių, egzaminams besiruošiantys mokiniai, tai dabar tėvai korepetitorius samdo jau pradinukams. Žurnale „Reitingai“ skelbta, kad Lietuvoje korepetitorius turi 40 proc. visų mokinių ir net 50 proc. tų, kurie mokosi devintukais-dešimtukais. Tėvai, įtikėję, kad tik geros akademinės žinios užtikrins sėkmingą vaikų ateitį, mūsų šalyje korepetitoriams per metus sumoka apie 25 milijonus (!) eurų. Be šių finansinių kaštų, esama ir kito „mokesčio“: tėvai dirba savo vaikų taksistais, vežiojančiais juos į įvairius papildomus užsiėmimus ir pas korepetitorius, dėl to jie kiekvieną mėnesį praranda apie 50 val. savo brangaus laiko. Suaugusiems, auginantiems vaikus, sustoti tame beprotiškame rate nepaprastai sunku. Iš vienos pusės – jie nuoširdžiai nori savo vaikui gero ir tiki, kad mokėdami už profesionalų ugdymą, aukodami savo laiką bei asmeninius poreikius, atleisdami vaikus nuo prievolių (pvz. tvarkymosi) ar net jas perimdami, daro kas geriausia. Iš kitos pusės – jiems sunku nustoti tai daryti, kai visi kiti tėvai aplinkui taip elgiasi. Kai kiti giriasi savo vaikų talentais bei pasiekimais, sėkme prestižinėje mokykloje ar akademiniais laimėjimais, nėra paprasta pasakyti, kad jūsiškis nieko papildomo nelanko, jo pasiekimai vidutiniai ir korepetitorių samdyti nesirengiat. Galį atrodyti, tarsi esate blogi, savo vaiko ateitimi nesirūpinantys tėvai, o tokiais atrodyti, ir juolab – būti, tikrai niekas nenori.

– O koks šiuolaikinių tėvų požiūris į mokyklą? Ko jie tikisi?

– Pedagogai dažnai liūdnei juokauja: „Kai vaikas linksmas grįžta iš darželio ir vėl nori į jį eiti, sakoma: „Koks puikus darželis“. Kai vaikas linksmas grįžta iš mokyklos ir vėl nori į ją eiti, sakoma: „Prastai su ta mokykla: matyt, joje nieko neišmokys“. Tėvai, o ir visa mūsų visuomenė šiandien pasimetusi: kokios mokyklos norime savo vaikams. Norime tokios kaip Suomijoje? Bet ten nėra mūsų taip mėgstamų standartizuotų testų, vaikai laiko vos vieną egzaminą ir tik sulaukę 16 metų, ten mokyklų nevertina jokie tikrintojai ir jos nereitinguojamos. Seka išvada: mums tai netinka, o jei kažkas ir tinka, tai reikia pakeisti, pritaikyti mūsų realijoms, mūsų standartizuotiems testams.

Norime savo vaikams tokių akademinų žinių, kokias suteikia mokyklos Singapūre, Honkonge, Pietų Korėjoje ar Japonijoje. Bet ten 93-97 proc. vaikų tėvai samdo korepetitorius, vaikai mokosi 6 dienas per savaitę ir dirba iki 22 val., miegui skirdami po 4 val. per parą, o savižudybių skaičius dėl patirtos akademinės nesėkmės – didžiausias pasaulyje. Ir šis modelis gąsdina, nes vaikai patiria tokį nežmonišką

spaudimą, kokio savo vaikui nelinki jokia tautiečių šeima. Kol mokykla, švietimas ieško savojo kelio, šiandieniai tėvai, dažnu atveju prisimindami savo nemalonus mokyklines patirtis, nori, kad jų vaikui netektų to paties išgyventi, todėl dairosi tokios ugdomosios aplinkos, kurioje jis jaustųsi saugus, gerbiamas, nepatirtų streso, bet tuo pat metu įgytų pakankamai stiprias akademines žinias. Kaip minėjau, beveik pusė jų mano, kad mokykloje suteikiamų žinių lygis nepakankamas, todėl pradeda samdyti korepetitorius ir ima tai daryti vis anksčiau ir anksčiau.

– Visi tėvai nori, kad jų vaikai būtų lydimi sėkmės, pasiektų profesinės karjeros aukštumų, susikurtų materialinę gerovę, būtų laimingi. Visi tėvai trokšta, kad jų vaikai pasiektų daugiau nei, gal būt, jiems patiems pavyko.

– Bėda ta, kad visuomenė susikoncentravo į sėkmę kaip laimės garantą. Laimė nėra sėkmės sinonimas. Šiandien sėkmė neįsivaizduojama be prestižo, o šis – be puikių akademinų pasiekimų. Tai suformavo naują standartą: vaikas turi būti nuolat užimtas, nuolat lavintis ir tobulėti. Įsitikinimas, kad jis turi nuolat ką nors veikti, gimdo nuostatą, kad kiekviena vaiko valandėlė turi būti užpildyta „vertinga“ veikla, todėl netoleruojamas nieko neveikimas (nors nėra tokios būsenos „nieko neveikti“), nuobodžiavimas, nesidomėjimas. Apie tai puikioje savo knygoje „Duokit vaikams ramybę“ (angl. „Under Pressure: Rescuing Our Children from the Culture of Hyper-Parenting“) labai taikliai ir kiek sarkastiškai rašo garsus kanadiečių žurnalistas, kelių bestselerių autorius Carlas Honore: „Vaikystė per brangi, kad būtų palikta vaikams, o vaikai per brangūs, kad būtų palikti vieni.“

– Ir tai reiškia, kad ir vaiku dabar būti sunkiau?

– Galima drąsiai teigti – taip. Paskaičiuota, kad nuo 2000-ųjų apie 3 val. sutrumpėjo vaikų nakties miegas, apie 12 val. per savaitę – laisvalaikis, dėl fizinio aktyvumo stokos prastėja jų sveikata, kas antras vaikas turi psichinės sveikatos problemų, kas ketvirtas patiria patyčias. Tuo tarpu lūkesčiai, kuriuos savo vaikams turi tėvai, per pastaruosius trejetą dešimtmečių nepaprastai išaugo. Amžių sandūroje iškilo „perdėta tėvystė“ (angl. Hyper-Parenting), kurios atsiradimą sąlygojo visuomenės spaudimas bei pakitęs požiūris į vaiką ir tėvų priedermę. Susiklostė paradoksali situacija: tėvai kaip niekad anksčiau įsitraukė į vaikų gyvenimą, bet būti vaiku tapo gerokai sunkiau.

– Perdėta tėvystė? Argi galima būti „per daug tėvais“? Mes nuolat skaitom, girdim ir matom, jog mūsų visuomenė susiduria su nepakankama tėvyste – nepriežiūra, nesirūpinimu, smurtu prieš vaiką. Negi meilės ir dėmesio vaikui gali būti per daug? Negi įmanoma „persirūpinti“ vaiku?

– Juokaujama, kad tik sveikatos ir pinigų nebūna per daug, o visa kita, ko yra per daug, jau nėra gerai. Perdėtoje tėvystėje suaugusieji itin įsitraukę, itin atsidavę savo pareigoms. Jie jaučiasi laimingi itin aktyviai dalyvaudami vaiko gyvenime ir svarbūs, darantys įtaką bei lemiantys jo ateitį. Tėvai „perdėm“ trokšta, kad jų vaikas visame kame būtų geriausias, todėl sunkiai susitaiko su jo klaidom (ypač mokyklinėm). Jie turi aiškų tikslą – vaiko studijos prestižiniame pasaulio universitete ir kryptingai jį naviguoja. Psichologai teigia, kad būdami labai įsitraukę į vaiko gyvenimą, jie turi pernelyg didelius su juo susijusius lūkesčius. Trokšdami savo vaikui geriausio šie tėvai nejučia atsiduria dvilypėje situacijoje: jie labai stengiasi, kad jų vaikas būtų ryžtingas ir atsakingas, bet skuba jam į pagalbą iškilus mažiausiai kliūčiai ar nesėkmei, taip atimdami iš jo galimybę išmokti pačiam susidoroti su sunkumais. Jie nori, kad jų vaikas būtų valingas, smalsus ir gerai mokytųsi, bet jeigu jam kas nesiseka mokykloje, jie skuba ieškoti kaltų, nes yra įsitikinę, kad jų vaiko mokymosi sėkmę lemia ne paties vaiko pastangos, bet mokytojo gebėjimas jį sudominti ir motyvuoti. Perdėtai besirūpinantys tėvai nuolat įžvelgia pavojus – nuo susižalojimo šakute iki pamišusių gatvėmis lenktyniaujančių vairuotojų, bet nesureikšmina arba

nekreipia dėmesio į vieną pačių didžiausių pavojų – vaikų priklausomybę nuo IT ekranų. Baimingas rūpinamasis vaiko saugumu virto nuolatine jo kontrole pasitelkiant tas pačias technologijas (apibūdinamas tokią situaciją, Dr. Richard Mullendore mobiliuosius telefonus net pavadino „ilgiausia pasaulyje bambagysle“). Tas baiminimasis dėl vaiko dažnai įgauna paradoksalią formą: netikima, kad vaikas labai daug ką gali padaryti pats, todėl jis auga neturėdamas elementarių gyvenimiškų įgūdžių: pasigaminti maisto, išsiskalbti rūbus, sutvarkyti namus ir kt.

– Kokių privalumų įgyja ir su kokiais sunkumais susiduria perdėtoji tėvystė augę vaikai?

– Minesotos universitete vyko perdėtoji tėvystė augusių vaikų socialinės ir emocinės brandos ilgalaikis tyrimas, kuriam vadovavo Dr. Nicole Perry. Buvo įrodyta, kad pradžioje – ikimokyklinėje ir mokyklinėje vaikystėje – perdėtoji tėvystė augę vaikai turi pranašumą, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje jie greitai pradeda jį prarasti, o suaugę – nebetenka. Negana to, paaiškėjo, kad tapę suaugusiais jie susiduria su daugybe problemų: blogos savireguliacijos keliamais adaptacijos sunkumais, negebėjimu megzti tvarių draugystės ryšių, itin didele galimos nesėkmės baime, iniciatyvumo ir motyvacijos trūkumu siekiant tikslo, polinkiu atidėlioti, negebėjimu spręsti elementarias buitines problemas, negebėjimu priimti kito nuomonę. Su visu tuo susijusios dažnesnės sveikatos problemos, priklausomybė nuo vaistų, ženkliai didesnis nepasitenkinimas gyvenimu ir polinkis į depresiją.

– Čia, matyt, tiktų patarlė „Gerai norais pragaras grįstas“: trokšdami savo vaikui geriausia ir apsupdami jį didžiule globa, tėvai nepadedą jam ilgalaikę perspektyvą. Tai kaip tėvams nepasiduoti spaudimui? Kaip atsipalaiduoti? Kaip nesusirgti perdėta tėvyste?

– Visų pirma reikia atsisakyti noro būti tobulais tėvais ir mažinti lūkesčius, kuriuos turime sau ir savo vaikui. Neišdalinkime visos meilės, dėmesio ir energijos savo vaikams, nesisukime orbitoje apie juos – ne vaikai yra šeimos centras. Nesijauskime kalti, kai vaikas nuobodžiauja, liūdi ar yra nelaimingas ir neužverskime jo daiktai. Leiskime daugiau laiko stengdamiesi savo vaiką pažinti, o ne jį praturtinti. Ir, svarbiausia, auginkime turimą, o ne norimą vaiką!